

ΣΥΛΒΙΑ ΠΛΑΘ:
ΟΤΑΝ ΤΟ ΝΑ ΠΟΝΑΣ
ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΟ

*Με ρωτάς γιατί περνώ τη ζωή μου γράφοντας;
Αν με διασκεδάζει;
Αν αξίζει τον κόπο;
Μα προπάντων, βγάζεις λεφτά από αυτό;
Αν όχι, τότε ποιος ο λόγος;...
Γράφω μόνο επειδή
μέσα μου υπάρχει μια φωνή
που δε λέει να σωπάσει.*

Σύλβια Πλαθ

Κάθε ζωή και κάθε παιδική ηλικία βρίθεται ματαιώσεων· δεν θα μπορούσε να είναι αλλιώς, διότι ακόμα και η καλύτερη μητέρα δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει όλες τις επιθυμίες κι ανάγκες του παιδιού της. Εκείνο όμως που οδηγεί σε ψυχικές ασθένειες δεν είναι ο πόνος που νιώθει ένα παιδί ύστερα από μια ματαίωση, αλλά το γεγονός πως οι γονείς απαγορεύουν στο παιδί να βιώσει και να εκφράσει τούτο τον πόνο του, τον πόνο που ένιωσε εξαιτίας της ματαίωσης αυτής· τις περισσότερες φορές, σκοπός της συγκεκριμένης απαγόρευσης είναι να προστατεύσει τους αμυντικούς μηχανισμούς των γονιών. Ο ενήλικας μπορεί, αν θέλει, να τα βάζει με τον Θεό, με τη μοίρα, με τις αρχές ή με την κοινωνία όταν τον εξαπατούν, τον αγνοούν, τον τιμωρούν αδίκως, τον φέρνουν αντιμέτωπο με υπερβολικές απαιτήσεις ή του λένε ψέματα· στο παιδί, όμως, δεν επιτρέπεται να τα βιά-

λει με τους θεούς του, δηλαδή με τους γονείς και τους δασκάλους του. Δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να εκφράσει τα αισθήματα ματαιώσης που νιώθει. Απεναντίας, πρέπει να καταπνίξει ή να απαρνηθεί τις συναισθηματικές του αντιδράσεις, οι οποίες θεωρούν μέσα του μέχρι την ενηλικίωσή του, οπότε και μπορούν επιτέλους να εκτονωθούν, όχι όμως πάνω στο άτομο εκείνο που τις προκάλεσε. Η εκτόνωση αυτή μπορεί να πάρει διάφορες μορφές: Το παιδί εκείνο, που έχει γίνει πια ενήλικας, μπορεί τώρα να καταδυναστεύει τα δικά του παιδιά με τη βοήθεια της διαπαιδαγώγησης, μπορεί να αναπτύξει διαφορών βαθμών ψυχικές ασθένειες, μπορεί να πέσει στα ναρκωτικά, να εκδηλώσει εγκληματική συμπεριφορά και να φτάσει ακόμα και στην αυτοκτονία.

Για την κοινωνία, η πιο ευχάριστη κι επικερδής μορφή που μπορεί να λάβει τούτη η εκτόνωση είναι η λογοτεχνική γραφή, καθώς αυτή δεν δημιουργεί ενοχές σε κανέναν. Στην περίπτωση ενός λογοτεχνικού έργου, ο συγγραφέας είναι ελεύθερος να εκτοξεύσει όσες κατηγορίες θέλει, αφού ο ίδιος μπορεί να κρυφτεί πίσω από κάποιον ήρωα της επινόησής του. Αυτό μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητό μέσα από ένα πραγματικό παράδειγμα, τη ζωή της Σύλβιας Πλαθ, διότι, στη δική της περίπτωση, πέρα απ' την ποίησή της, πέρα απ' το γεγονός της ψυχωτικής κατάρρευσής της αλλά και της αυτοκτονίας που διέπραξε στη συνέχεια, υπάρχουν κι όλα όσα γράφει η ίδια στις επιστολές της, αλλά και τα λεγόμενα της μητέρας της. Κάθε φορά που γίνεται λόγος για την αυτοκτονία της Σύλβιας Πλαθ, δίνεται έμφαση στην ανήκουστη πίεση για υψηλές επιδόσεις και το διαρκές άγχος που ένιωθε. Τα σημεία αυτά τα τονίζει επανειλημμένως και η μητέρα της, μιας και οι γονείς των αυτοχειρών προσπαθούν πάντοτε να πιαστούν από εξωτερικές αιτίες, κι εύλογα μάλιστα, αφού οι ενοχές που νιώθουν τους εμποδίζουν να δουν την κατάσταση όπως πραγματικά έχει.

Η ζωή της Σύλβιας Πλαθ δεν ήταν πιο δύσκολη από εκείνη εκατομμυρίων άλλων ανθρώπων. Εξαιτίας της ευαισθησίας της, ενδέχεται να βίωνε πιο έντονα τα αισθήματα ματαιώσης απ' ό,τι οι περισσότεροι άνθρωποι, πιο έντονα όμως βίωνε και τις χαρές. Ωστόσο, ο λόγος της απόγνωσης της δεν ήταν ο πόνος, αλλά το ότι δεν είχε τη δυνατότητα να τον εκφράσει σε κάποιον. Σε όλες της τις επιστολές, διαβεβαιώνει τη μητέρα της πως είναι καλά. Η υποψία ότι η μητέρα της απέκρυψε επιστολές με αρνητικό περιεχόμενο και δεν τις έδωσε για δημοσίευση παραβλέπει τη βαθιά τραγικότητα που χαρακτήριζε τη ζωή της Πλαθ. Η τραγικότητα αυτή (και, παράλληλα, η εξήγηση για την αυτοκτονία της) έγκειται στο γεγονός ότι η Σύλβια δεν θα μπορούσε να είχε γράψει άλλες επιστολές από αυτές που ξέρουμε ότι έγραψε, επειδή η μητέρα της χρειαζόταν αυτή τη διαβεβαίωση, ή επειδή η Σύλβια νόμιζε πως η μητέρα της δεν θα μπορούσε να ζήσει χωρίς τη διαβεβαίωση αυτή. Αν η Σύλβια είχε καταφέρει να γράψει στη μητέρα της και κάποιες επιστολές με επιθετικό και στενάχωρο περιεχόμενο, δεν θα είχε οδηγηθεί στην αυτοκτονία. Αν η μητέρα της είχε καταφέρει να πενήθει για το γεγονός ότι δεν στάθηκε ικανή να καταλάβει την άβυσσο της ζωής της κόρης της, δεν θα είχε εκδώσει ποτέ αυτή τη συλλογή επιστολών, αφού οι διαβεβαιώσεις που περιέχουν σχετικά με το πόσο καλά ήταν η κόρη της θα της προκαλούσαν αβάσταχτο πόνο. Αλλά η Ωρέλια Πλαθ δεν είναι σε θέση να πενήθει, διότι αισθάνεται ενοχές, και οι επιστολές της χρησιμεύουν ως απόδειξη της αθωότητάς της. Το ακόλουθο απόσπασμα από τα *Γράμματα στην Πατρίδα* δύναται να χρησιμεύσει ως παράδειγμα της απολογίας της:

Έμπνευση για το παρακάτω ποίημα, το οποίο η Σύλβια έγραψε στα δεκατέσσερά της, στάθηκε ένα πασάλεμμα που έγινε κατά λάθος σε μια ζωγραφιά νεκρής φύσης με παστέλ, που μόλις είχε ολοκληρώσει και την είχε ακουμπήσει στο τραπέζι της βεράντας για να μας τη δείξει. Την ώρα που ο Γουόρρεν, η Γκράμμυ κι εγώ θαυμάζαμε το δημιούρημά

της, χτύπησε το κουδούνι της πόρτας.⁷⁶ Η Γκράμμυ έβγαλε την ποδιά της, την πέταξε πάνω στο τραπέζι και πήγε ν' ανοίξει η ποδιά της έγδαρε τη ζωγραφιά και πασάλειψε ένα κομμάτι της. Η Γκράμμυ ήταν απαρηγόρητη. Ωστόσο, η Σύλβια της είπε με απαλή φωνή: «Μη σκοτίζεσαι γι' αυτό! Θα το διορθώσω». Το ίδιο βράδυ, έγραψε για πρώτη φορά ένα ποίημα σε τραγικό τόνο:

Νόμιζα πως τίποτα δεν θα με πλήγωνε

*Νόμιζα πως τίποτα δεν θα με πλήγωνε
νόμιζα πως οπωσδήποτε θα είμαι
αδιαπέραστη από τα βάσανα -
απρόσβλητη από κάθε πόνο ψυχικό
ή σπαραγμό.*

*Τον κόσμο μου τον ζέσταινε ο ήλιος του Απρίλη,
με νήμα πράσινο, χρυσό οι σκέψεις μου υφασμένες·
γεμάτη η ψυχή μου με χαρά, κι ωστόσο νιώθει
τον οξύ πόνο τον γλυκό που μόνο η χαρά
μπορεί και κρύβει.*

*Το πνεύμα μου πιο πάνω πέταξε από τους γλάρους
που, με κομμένη την ανάσα, ψηλά τώρα χιμούν
και μοιάζουν τα φτερά τους, έτσι ζωηρά που
τα χτυπούν, να τρίβονται πάνω στον γαλάζιο θόλο
τ' ουρανού.*

76. Η «Γκράμμυ» ήταν η Aurelia Grünwald Schober [Ωρέλια Γκρύνβαλντ Σόμπερ], η γιαγιά της Σύλβιας Πλαθ από την πλευρά της μητέρας της. Λόγω της μεγάλης αγάπης που της έτρεφε η Σύλβια, αλλά και λόγω του ότι για εκείνη λειτουργούσε ως υποκατάστατο της μητέρας της, την αποκαλούσε «Grammy», μια σύνθετη λέξη από το «Granny» (γιαγιάκα) και το «Mummy» (μαμάκα). (Σ.τ.Μ.)

(Πόσο αδύναμη είν' αλήθεια του ανθρώπου η καρδιά -
παλμός που τινάζεται, τρεμάμενο πράγμα -
γυαλιστερό όργανο, εύθραυστο, φτιαγμένο
από γυαλί, που τότε κλαίει
και τότε τραγουδάει.)

Κι άξαφνα έγιν' ο κόσμος μου γκριζός,
και το σκοτάδι τη χαρά μου ήρθε να σβήσει.
Στη θέση της ένα μουντό κι επώδυνο κενό,
όπου ένα χέρι απρόσεκτο είχε απλωθεί
να διαλύσει

της ευτυχίας μου τον ιστό τον ασημένιο
μετά, τα χέρια έκπληκτα ακίνητα σταθήκαν
καθώς, από αγάπη για εμένα, έκλαψαν
σαν είδαν το στερέωμά μου κατακουρελιασμένο.

(Πόσο αδύναμη είν' αλήθεια του ανθρώπου η καρδιά -
λίμνη που τη σκέψη καθρεφτίζει. Ένα όργανο
τόσο τρεμάμενο, τόσο βαθύ,
φτιαγμένο από γυαλί, που τότε τραγουδάει
και τότε κλαίει.)

Ο κ. Κρόκεττ, ο δάσκαλος των αγγλικών της, το έδειξε σ' έναν
συνάδελφο, ο οποίος είπε: «Απίστευτο που κάποιος τόσο νέος
κατάφερε να βιώσει κάτι τόσο καταστροφικό». Όταν επανέ-
λαβα όλα όσα μου 'χε πει ο κ. Κρόκεττ σχετικά με τη συζήτησή
του αυτή, η Σύλβια χαμογέλασε σατανικά λέγοντας: «Απαξ κι
ένα ποίημα δημοσιευτεί, ο αναγνώστης έχει το δικαίωμα να το
ερμηνεύσει όπως θέλει». [Βλ. S. Plath (1975), σ. 28]

Αν ένα ευαίσθητο παιδί σαν τη Σύλβια Πλαθ διαισθανθεί πως
είναι ζωτικής σημασίας για τη μητέρα να εκλάβει τον πόνο του

παιδιού της μονάχα ως συνέπεια της καταστροφής μιας ακου-αρέλας κι όχι ως συνέπεια της καταστροφής του ίδιου του εαυτού του και της έκφρασής του -καταστροφή που αποτυπώνεται συμβολικά μέσ' από την τύχη που είχε η ζωγραφιά-, τότε το παιδί θα κάνει ό,τι περνά απ' το χέρι του προκειμένου να κρύψει από τη μητέρα τα αληθινά του συναισθήματα. Οι επιστολές της Σύλβιας συνιστούν απόδειξη του ψευδή εκείνου εαυτού που είχε κατασκευάσει. Ο αληθινός της εαυτός μιλά στο έργο της *Ο γυάλινος κώδων* (1978). Αλλά ο αληθινός της εαυτός χάθηκε με την αυτοκτονία της, και η μητέρα, εκδίδοντας τις επιστολές της Σύλβιας, στήνει ένα μεγαλοπρεπές μνημείο αφιερωμένο στον ψευδή εαυτό της κόρης της.

Μέσ' από αυτό το παράδειγμα μπορούμε να μάθουμε τι είναι στ' αλήθεια η αυτοκτονία: Ο μόνος δυνατός τρόπος έκφρασης του αληθινού εαυτού εις βάρος της ίδιας της ζωής. Πολλοί γονείς κάνουν το ίδιο πράγμα που έκανε και η μητέρα της Σύλβιας Πλαθ. Προσπαθούν απεγνωσμένα να φερθούν σωστά στο παιδί τους κι αναζητούν στη συμπεριφορά του την επιβεβαίωση ότι είναι καλοί γονείς. Όταν ένας άνθρωπος προσπαθεί να είναι ιδανικός, καλός γονιός, προσπαθεί δηλαδή να συμπεριφέρεται σωστά απέναντι στο παιδί του, να το αναθρέφει σωστά, να μην του δίνει ούτε πάρα πολύ λίγα ούτε και πάρα πολλά, κατά βάση δεν προσπαθεί παρά να είναι το καλό, φρόνιμο και συνεπές στα καθήκοντά του παιδί των δικών του γονιών. Έχοντας εστιάσει όμως σ' αυτή του την προσπάθεια, οι ανάγκες του δικού του παιδιού περνούν απαρατήρητες. Δεν μπορώ να ακούσω με ενσυναίσθηση όσα μου λέει το παιδί μου, όταν αυτό που με απασχολεί ενδόμυχα είναι να είμαι καλή μητέρα· δεν μπορώ να είμαι ανοιχτή σε όσα μου λέει το παιδί μου. Αυτό είναι εμφανές σε διάφορες στάσεις των γονιών.

Τις περισσότερες φορές, οι γονείς δεν συνειδητοποιούν πως το παιδί τους έχει ναρκισσιστικές πληγές· δεν το αντιλαμβάνονται, μιας κι έμαθαν από μικροί να μην παίρνουν ούτε τις δικές

τους πολύ στα σοβαρά. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις που οι γονείς συνειδητοποιούν τις ναρκισσιστικές πληγές του παιδιού τους, αλλά πιστεύουν πως είναι καλύτερο για το παιδί να μην τις αντιληφθεί. Θα προσπαθήσουν να πείσουν το παιδί ότι πολλές από τις πρώιμες διαπιστώσεις του δεν ισχύουν και θα το κάνουν να ξεχάσει όλα όσα έμαθε από τις πρώιμες εμπειρίες του, πιστεύοντας πάντα ότι το κάνουν για το καλό του, καθώς θεωρούν πως το παιδί δεν θα μπορέσει να αντέξει την αλήθεια κι ότι, αν τη γνωρίσει, θ' αρρωστήσει. Στην πραγματικότητα, ισχύει το αντίθετο, μόνο που οι γονείς δεν το καταλαβαίνουν: Το παιδί θα αρρωστήσει ακριβώς επειδή του αποκρύπτουν την αλήθεια. Αυτό το είδα να συμβαίνει ολοφάνερα στην περίπτωση ενός μικρού μωρού το οποίο αμέσως μετά τη γέννησή του έπρεπε, εξαιτίας μιας εκ γενετής βαριάς ανωμαλίας, να το δένουν σφιχτά κατά τη διάρκεια των γευμάτων του και να το ταΐζουν με τρόπο που θύμιζε βασανιστήριο. Αργότερα, η μητέρα προσπάθησε να προφυλάξει την ενήλικη κόρη της από τούτο το «μυστικό», για να τη «γλιτώσει» από κάτι που είχε ήδη συμβεί. Επομένως, η κόρη δεν μπορούσε να κάνει τίποτα για να επιβεβαιώσει στον εαυτό της την πρώιμη εκείνη εμπειρία της, η οποία εκδηλωνόταν με διάφορα συμπτώματα.

Ενώ η πρώτη στάση που περιέγραψα βασίζεται εξ ολοκλήρου στις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας που απωθήθηκαν στο ασυνείδητο, στη δεύτερη στάση εμπλέκεται και η παράλογη ελπίδα πως, αν το παρελθόν αποσιωπηθεί, μπορεί και να διορθωθεί.

Στην πρώτη περίπτωση συναντούμε την αρχή: «Ό,τι δεν γίνεται, δεν πρέπει να γίνει». Και στη δεύτερη: «Αν δεν μιλήσουμε για ό,τι συνέβη, δεν συνέβη».

Ένα ευαίσθητο παιδί είναι σχεδόν απεριόριστα εύπλαστο, με αποτέλεσμα όλες αυτές οι γονικές εντολές να απορροφούνται από την ψυχή. Το παιδί είναι σε θέση να προσαρμοστεί απόλυτα σε αυτές, κι ωστόσο υπάρχει κάτι το οποίο παραμένει

-κάτι που μπορούμε να το αποκαλέσουμε σωματική μνήμη- κι επιτρέπει στην αλήθεια να εκφραστεί με τη μορφή σωματικών ασθενειών ή αισθήσεων, ενίοτε δε και με τη μορφή ονείρων. Με την ανάπτυξη κάποιας ψύχωσης ή νεύρωσης δίνει μεν κανείς στην ψυχή του τη δυνατότητα να μιλήσει, αλλά με έναν τρόπο που κανένας δεν θα μπορέσει να καταλάβει, με έναν τρόπο που καταντά τόσο αφόρητος για τον ίδιο τον πάσχοντα -και για την κοινωνία επίσης- όσο ήταν κάποτε για τους γονείς του οι αντιδράσεις που είχε ως παιδί απέναντι στα τραύματα που υφίστατο.

Όπως έχω ήδη τονίσει επανειλημμένως, πηγή ασθένειας δεν είναι το τραύμα αυτό καθαυτό, αλλά η ασύνειδη, απωθημένη, ανέλπιδη απόγνωση ενός ανθρώπου για το γεγονός ότι δεν του επιτρέπεται να εκφραστεί ελεύθερα για όλα όσα έχει υποστεί για το γεγονός ότι δεν του επιτρέπεται να δείξει, ούτε και να βιώσει, συναισθήματα θυμού, οργής, εξευτελισμού, απόγνωσης, ανημπόριας και θλίψης. Έτσι, πολλοί άνθρωποι οδηγούνται στην αυτοκτονία, επειδή έχουν την εντύπωση πως δεν αξίζει πια να ζουν, αφού δεν έχουν την παραμικρή δυνατότητα να βιώσουν όλα αυτά τα έντονα συναισθήματα που αποτελούν κομμάτι του αληθινού εαυτού τους. Φυσικά, δεν μπορούμε να απαιτήσουμε από τους γονείς να αντέξουν κάτι που δεν είναι σε θέση να αντέξουν, μπορούμε όμως να συνεχίσουμε να τους φέρνουμε αντιμέτωπους με τη γνώση ότι δεν έφταιγε ο πόνος αυτός καθαυτός που αρρώστησε το παιδί τους, αλλά η απώθηση του πόνου, η οποία ήταν ανάγκη να συμβεί για χάρη των γονιών. Η εμπειρία μου έχει δείξει ότι, πολλές φορές, η γνώση αυτή οδηγεί τους γονείς σε μια αντίδραση του τύπου «Αχά!», η οποία τους ανοίγει την πόρτα του πένθους και, ως εκ τούτου, τους βοηθά να μειώσουν τις ενοχές τους.

Ο πόνος που νιώθει ένας άνθρωπος για τις ματαιώσεις που έχει υποστεί δεν είναι ούτε επιζήμιος ούτε κάτι για το οποίο οφείλει να ντρέπεται. Είναι μια φυσιολογική, ανθρώπινη αντίδραση. Αν όμως τον πόνο αυτό του τον παρουσιάσουν -με λεκτικό ή με μη λεκτικό τρόπο- ως κάτι που απαγορεύεται να

εκφραστεί, ή αν προσπαθήσουν να τον ξεριζώσουν από μέσα του με τη βία ή με το ξύλο, όπως στην περίπτωση της «Μαύρης Παιδαγωγικής», τότε θα παρεμποδιστεί η φυσιολογική ανάπτυξή του και θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μια ψυχοπαθολογική ανάπτυξη. Ο Αδόλφος Χίτλερ αναφέρει γεμάτος περηφάνια πως, μια μέρα, κατάφερε να μετρήσει τις ξυλιές που του 'δινε ο πατέρας του χωρίς να κλάψει και χωρίς να βγάλει άχνα. Φαντάζεται πως ο πατέρας του δεν τον χτύπησε ποτέ ξανά από τότε. Λέω «φαντάζεται», διότι θεωρώ απίθανο να εξαφανίστηκαν από τη μια μέρα στην άλλη οι λόγοι που ωθούσαν τον Αλοΐσιο να δέρνει τον γιο του, διότι οι λόγοι του δεν σχετίζονταν με τη συμπεριφορά του παιδιού, αλλά με τους εξευτελισμούς που ο ίδιος είχε βιώσει κατά την παιδική του ηλικία, και οι οποίοι παρέμεναν άλυτοι. Το φαντασιοκόπημα του γιου, ωστόσο, μας λέει πως, από εκείνο το σημείο και μετά, δεν μπορούσε να θυμηθεί το ξύλο που έτρωγε απ' τον πατέρα του, επειδή, χάρη στην προσπάθειά του να κατανικήσει τον ψυχικό πόνο μέσω της ταύτισής του με τον θύτη, απωθήθηκε από τη μνήμη και η ανάμνηση του ξύλου που έφαγε στη συνέχεια. Το φαινόμενο αυτό το συναντάμε συχνά σε ασθενείς οι οποίοι, λόγω του ότι αποκτούν και πάλι πρόσβαση στα συναισθήματά τους, φέρνουν στην επιφάνεια αναμνήσεις συμβάντων που μέχρι πρότινος αρνούνταν κατηγορηματικά ότι συνέβησαν.